

o tom svědčí snahy Alliance coopérative internationale s ústřední kanceláří v Londýně. A tak otevírá rozvoj družstevnictví hospodářského zcela nový rozhled do budoucnosti. V Dánsku, a dílem i jinde nabývají tyto vývojové tendence již tvarů zcela určitých.

Načrtnutými zjevy nejsou ovšem vyčerpány všechny známky postupující industrialisace zemědělství a není to také úkolem povšechného přehledu. Snad podařilo se však zachytiti alespoň některé charakteristické rysy onoho velkolepého přerodu, jenž děje se ve výrobě zemědělské; v příští stati naznačíme čelné důsledky z něho plynoucí.

(Dokončení.)

Marné strachy a kořen všeho zla.

Poslední dobou zdá se být vzrušen celý svět. Mluví a píše se pouze o novém celním tarifu německém. Leč dle toho, co se o něm píše a mluví, byl by prostě a poctivě smýšlející člověk ponoukán rozdělití autory všech projevů na lidi buď jednostranné, buď nalézající se v omylu, a tázati se sám sebe, kde jsou vlastně a kterak smýšlejí ti, kteří nepatří ani k jedným ani k druhým.

Vyjádrím se podrobněji, pokud toho dovoluje rámeček článku.

V »Národohospodářském slabikáři« označil jsem každé clo za důchod státu a více nic. »Ochranářská« jeho povaha jest pouze vybájena a zakládá se na dosavadní prostotě a bezstarostnosti spotřebitelstva.

Jako důvod ku stanovení cel vidím tři věci: Předně že každý stát potřebuje čím dále tím více peněz, za druhé tak zvanou obchodní bilanci a za třetí to, co francouzský ministr Yves Guyot nazývá žebráckým duchem.

Že stát potřebuje peněz, není zcela nic nepřirozeného ani závadného. On nehromadí, vydává vše, co přijímá, mnohdy i víc. Veliká jeho vada leží však v tom, že potřebných peněz vymáhá též pomocí cel a tak všechny výrobky na úkor spotřebitelstva, tedy i obchodu a průmyslu, zdražuje. Neboť základem každého hospodářského vývoje jest pouze a jedině koupěschopný spotřebitel a více nic. Činiti mu zbytečnou drahotou potřeby jeho nepřístupnými, jest oslabovati to, na čem se obchod a průmysl zakládá, a poškozovati sebe sama. A žádný národohospodář neměl by nikdy ztráceti z mysli, že všechny plodiny a výrobky, všechno zlato a stříbro, všechny peníze, všechna služba a práce, schopnost i námaha,

všecky pozemské statky a bohatství vůbec a bez rozdílu jsou pouhým hnojem, ano i méně než hnojem, pokud nejsou upotřebeny. Vypíše-li německý zákonodárce clo na německé plodiny, rozmnoží se cena (ne však hodnota) plodin německých, kterou německý spotřebitel bude hraditi. Stanoví-li clo na výrobky průmyslové, stoupne cena německých výrobků průmyslových na škodu téhož spotřebovatele. Koupěschopnost německého spotřebovatele bude menší a německý průmysl a obchod slabšími. Naproti tomu země, které vyvážely do Němec, budou nuceny odbývati svůj dosavadní vývoz jinde, totiž v první řadě doma. Cena, ne však hodnota, dotyčného zboží klesne, stane se buďto spotřebitelstvu přístupnější aneb méně výhodnou pro vyrabitele. V tomto posledním případě přispůsobí se pak domácí výroba domácí spotřebě a země, která dosud do Němec vyvážela, octne se tím po případě ve zdravějších poměrech než dosud.

S tohoto stanoviska posuzován, není tedy nový německý tarif proti nikomu, ne-li proti Německu samotnému, které prostě potřebuje čím dále, tím více peněz.

*

Vezměme nyní obchodní rozvahu, tento druhý, pádný důvod všech cel vůbec, a vizme, co to vlastně jest.

Vyvází-li některá země na př. za milion zlatých různého zboží a přiváží-li různého zboží za menší částku, říkáme, že jest její obchodní rozvaha o tuto částku aktivní a naopak. Dle toho by musela naše vývozní položka na př. za rukavičky, obuv neb ovoce v obchodě s dotčeným státem aspoň přibližně souhlasiti s přívozní položkou ohledně zmíněného zboží v obchodní rozvaze tohoto státu. Nikdy jsem nečinil tohoto porovnání, ručím za to však naprosto, že nejen podobné položky nikdy nesouhlasí, nýbrž že v nich bývá rozdíl o padesát, sto, ano i dvě stě a více ze sta. Příčina leží prostě v tom, že vysílá-li se zboží, za které se neplatí vývozní premie, za hranice, toto zboží se celně neprohledává, nýbrž ohledává se pouze zevně, totiž, je-li to skutečně bedna znamení *A* číslo 1 neb sud znamení *B* číslo 2, neb pytel *C* 3, když jest na nákladním listě uvedeno bedna *A* 1, sud *B* 2 neb pytel *C* 3 atd. Stran toho, co se v těchto nádobách nachází, celní úředník vývozní země se pranic neznepokojuje. Jeho kolega země přívozní vidí však zcela opačně. Jemu záleží na obsahu nádob a obalů a zevnějšek jejich má proň

význam nekonečně menší. Obapolná evidence musí pak býti zajisté velmi rozdílnou a obchodní rozvaha velmi pružnou.

Postavme však nyní obchodní rozvahu do světla slavného příkladu Bedřicha Bastiata. Náchodská tkalcovna poslala do Indie za sto tisíc korun tkaniva, na které vzniklo deset tisíc korun útrat. Tkanivo tam bylo prodáno za sto třicet tisíc korun a za tuto sumu tam bylo nakoupeno bavlny, na kterou, když přišla do Náchoda, vzniklo opět deset tisíc korun útrat. V Náchodě byla tatáž bavlna prodána za stošedesát tisíc korun.

Výsledek jest následující: Obchodní rozvaha státní vykazuje za sto tisíc korun tkaniva ve svém vývoze a za sto čtyřicet tisíc korun bavlny ve svém přívoze. Dle ní stát jest v tomto jednotlivém případě passivním o čtyřicet tisíc korun. — Rozvaha Náchodské tkalcovny je však zcela jiná. Ona vykazuje čtyřicet tisíc korun zisku, dvacet tisíc při prodeji tkaniva a dvacet při prodeji bavlny. Osvětlena s tohoto stanoviska, obchodní bilance co podklad k hospodářským vývodům na kreditu valně nezískává, právě naopak.

Bývalý Pražský rafinér pan S. E. vyslal před několika lety po Labi do Hamburku za tři sta tisíc marek cukru. U Míšně se lodi ztroskotaly a zboží bylo ztraceno. Obchodní bilance, jásajíc, vykazovala za tři sta tisíc marek vývozu, to jest aktiv, ale S. E. měl, nebyv ani pojištěn, za tři sta tisíc marek škody.

Vedení důslednostmi obchodní bilance s této stránky, jednali bychom tedy moudře, kdybychom všecek svůj majetek vyvezli za hranice a tam jej naházeli do vody?

My jednáme ještě moudřeji. Na přebytek své výroby cukru, řídíce se podle cizích národohospodářů, bloudivších po cestách falešných, vymohli jsme si na státu vývozní prémii, o kterou prodáváme tentýž přebytek laciněji cizincům. Stát si pak hradí vyplacenou prémii z kapsy spotřebitelů. Zde není pochybnosti, že by zajisté jednal mnohem líp, kdyby spotřebitelstvu jeho peníze ponechal a za hranicemi svůj přebytek cukru vyklopil do Labe. Výroba by byla v brzkou přivedena na pravou míru a hospodářství by tím neskonale získalo.

Všecken vývoz, který se za hranicemi prodává pod cenou a za který se vývozce hojí na trhu domácím, jest na škodu domácího spotřebitelstva, tedy i našeho obchodu a průmyslu vůbec. On jest prostým házením domácího jmění za hranicemi do vody, ne-li více, poněvadž cizina, naším hospodářstvím neb spíše nehospodářstvím takto sílíc, prospěch, který jí z toho vyplývá, obrací nutně

na škodu konkurenta, tedy naši vlastní. Theorie obchodní bilance jest naprosto mylná a bludná. Odůvodňovati cla obchodní bilancí jest postaviti je na půdu při nejmenším velmi pochybenou.

*

Třetí příčinou cel jest žebrácký duch výrobních tříd, které cítíce se buďto neschopnými čeliti soutěži neb jsouce nespokojeny s menším ziskem, vyžebrávají neb jinak vymáhají na státě »ochranu« v podobě cel, výsad, monopolů neb jiných, svobodné tržbě se příčících, na škodu spotřebitelstva vycházejících privilegií. Žebrácký duch panuje ve všech zemích civilisovaných, cly se ohražujících, vyjma jedinou Anglii, kde již v roce 1842 Robert Peel, chtěje zlaciniti živobytní dělníků, podal ve sněmovně návrh, aby stát snížil cla na 750 různých artiklů a zjednal si náhradu vymáháním daní z příjmů. To bylo počátkem nové doby v hospodářství, inaugurací svobodné tržby aspoň tam. Cobden byl návrhem tím velmi podrážděn, pokládaje jej za polovičatý. Jemu by se bývalo hodilo prosté zrušení cel vůbec, tak jak to žádaly na parlamentě první londýnské obchodní firmy v roce 1820, prohlásivši, že jedinou ochranou domácího průmyslu jest bezmezná soutěž, a žádavši odvolání všech zákazů a cel, která měla chrániti domácí průmysl a ne prostě zjednávatí státu nový důchod. Ovšem byli to obchodníci, kteří žádali, aby byla tržba svobodnou. Představiti si průmyslníka, který žádá za zrušení cla na průmyslové zboží, které on sám vyrábí, jest ovšem nesnadno, nicméně však to byla Anglie, která v r. 1820 začala s prvním hrdým krokem na cestě, která povede ku blahu humanity. Yves Guyot má úplně pravdu, když kvalifikuje co »esprit mendiant«, totiž co ducha žebráckého smýšlení boháčů, nešťtících se ucházeti se o ochranu státu na škodu spotřebitelstva, totiž pracujícího lidu.

Žádati na státu něco podobného jest antisociálním jednáním a ničím jiným. Žádají-li němečtí agrárníci, aby je chránil stát proti ruskému přívozu, ohrožují spíše vlastní lid než Rusko neb kteroukoliv jinou zemi, kde třeba podnes celé kraje trpí nedostatkem potravy přímo chronicky. To jest pravdou hospodářskou, a co praví neb činí ruská vláda, zde nepadá na váhu. Ona má pro své jednání svoje důvody, které v úvaze muže svobodného mohou podléhati kritice jako každé jiné. Odpovídá-li Rusko represáliemi na nový celní tarif německý, z toho nenásleduje, že by mu tento tarif skutečně škodil. Ono může třebaš použití této nesprávné, ale nadmíru

rozšířené domněnky jako vhodného protestu k opatřením na účet Německa, která má pro sebe za prospěšná, ale ku kterým se mu dosud nedostávalo příležitosti.

*

Mám za zcela bezdůvodné dělati pro nový celní tarif německý povyk Kassandry. Německo se prostě jako jiné země posunuje na nakloněné ploše, vedoucí »ad absurdum« protekcionismu. Jest čas, abychom tam třeba raději již byli, aby konečně nastal obrat ve směru opačném. Čím více cel bude stanoveno, tím více se bude trh domácí lišiti od trhu zahraničního, tím více bude síla tohoto posledního vynikati a tím více stane na bíledni bezúčelnost a škodnost neodůvodněného, přepjatého vývozu. Bohatství a blahobyť národů nepozůstává v nadbytku peněz, jichžto cena právě tak klesá, když jich jest přes přlíš, jako cena jiného zboží, pro které se nedostává upotřebení. Peníze pak podobají se dnes atmosféře, deroucí se v podobě větru tam, kde se vzduchu nedostává, odcházejíce tam, kde jich mají zapotřebí, bez ohledu na cla, privilegie a monopoly, beze vší kontroly vůbec, která jest při nich naprosto nemožnou. Bohatství a blahobyť národů spočívá ve všeobecném dostatku věcí nutných a užitečných. Věci, které se přivážejí do Němec, jsou vesměs nutné a užitečné. Uzavírá-li se Německo vůči nim, ví při tom dobře, že jim cestu úplně nezabrání, nýbrž že prostě na cle něco více vyzíská. Je-li to na škodu spotřebitelstva, je mu to, jako každému jinému státu, který cítí novou potřebu peněz, úplně jedno. Ono může ukázati na jiné státy, které je na této cestě předešly a kterým se dobře vede.

Nepodobají-liž se národové strojům, které tím více vyvinují páry a síly, čím více se do nich přikládá . . .

*

Z toho ze všeho jde na jevo, že strachy a pohnutí před novým německým celním tarifem jsou nejen úplně marné, nýbrž že i cesta, kterou se takto naši sousedé ubírají, vede k jich vlastní škodě. Nebude-li škoda tato ihned zjevnou, nic nevadí. Tamější trh domácí jest dosud dosti silný, aby snesl různá zdražení nevyhnutelných potřeb, kterým se může čeliti rozšířením činnosti každého jednotlivce vůbec. Na druhé straně budou tam lacinějšími věci, které dosud Němci vyváželi, odpovědí-li represáliemi ony země, kam takové věci byly prodávány, až pak konečně výroba jejich

budto bude omezována neb docela zanikne. Takovým způsobem nejen Německo, nýbrž všechny země bez rozdílu krácejí od tak zvané politiky ochránářské k politice prohibitivní, kterou u států vzrůstající potřeba peněz, obchodní bilance a žebrácký duch průmyslníků přímo přivolávají. Domácí výroba bude sice více zregulována dle domácí potřeby, bude však bez zahraniční konkurence na opětnou škodu spotřebitelů, kteří budou nuceni kupovati zboží drahé a špatné. Bohatí lidé však před velkými cenami lepšího zboží importního přece necouvnu, tak jak to vidíme ostatně nyní též, méně bohatí je budou dle možnosti následovati, pracující třída se ještě více bude namáhati a obchod, onen vítězný činitel, drtící všechny naskytující se překážky, bude třeba co import trvati dále tak dlouho, dokud stále vzrůstajícími požadavky napnuté síly lidské stačí . . .

Viděti zlé konce napřed a nevyhýbati se jim včas a patřičným způsobem, leží v naší nehybné, poroby a ran žádostivé povaze. Naše spotřebitelstvo, jinak nevyčerpatelné zřídlo bohatství, co obět obchodníků cizích neb, což horším jest, vlastních bez vydatné konkurence, nuceno nositi svůj výdělek jinam než do vlastních, domácích obchodů, nutně slábne. Hledíc na to jako na věc úplně přirozenou, chrání se před neznámým zítřejškem všemožnými úsporami, které nosí do ústavů, nevědoucích, co počítí s tolika penězi a používajících je zcela jednostranně. Nic v hospodářském životě se nesleduje a časy se horší *naší vlastní vinou*.

Já toto poslední slovo neopakuji stále na prázdno. Říšská rada usnesla se letos o vodních investicích, které jdou skoro do miliardy korun. Lannova firma, která dosud bez konkurence ony práce provádí, dociluje všeho všudy asi dva miliony korun ročního obratu, tak že, půjde-li to dobře, byl by tak čelně hospodářský podnik, jakým jsou vodní cesty, při tomto obratu dokončen teprve za staletí.

Bylo však dosud slyšeti, že se našel český stavitel, inženýr, architekt, podnikatel neb společnost, kteří by s kapitálem jednoho sta tisíců zlatých chtěli se zmíněnou firmou konkurovat? Až bude vypsán konkurs, bude pomýšleti na zřízení nějaké společnosti příliš pozdě. Podobné práce, ku kterým dodává plány kanalizační kancelář sama, může přec prováděti z našich se stavbou obeznámených lidí každý. Bagr, objednaný Pražskou obcí u Rustonky na práci vodní, pískařskou, bude státí asi 40 tisíc zlatých, bagr na práci suchou stojí méně a celý takový stavební park i s oběma

bagry řečenou sumu jednoho sta tisíců zlatých by nevyčerpal. Vykonaná práce se platí každý týden.

Pokud se týče slov, byli jsme hrdi, že byl podnik odhlasován. Pokud se týče skutků, prohlašujeme, že nám na tom všem nezáleží pranic a že nám je to úplně jedno. Après nous le déluge. Takoví my jsme lidé.

Kdyby měl starý, zasloužilý pán, majitel zmíněné firmy, která ony plavební práce provádí s klidem, který dnes již sousedí se spánkem spravedlivých, odejít, bude bezpochyby nahrazen cizím člověkem. Pak se ovšem ozve křik, »že to zas má cizinec«, a dříve než prázdná slova dozní, budou zde cizinci dva, tři, deset...

Nám nedávají spáti jiné věci. Nový německý celní tarif!

Ale probůh, co nám je do něho?! Starejme se především o tarify, podle kterých platíme doma, dříve než se budeme znepokojovati o tarify, dle kterých platí doma Němci. Zvýšení německých cel nemá jiného významu, než zvýšení cen na trhu německém a snížení cen v zemích, které do Němec vyvážely.

*

Bylo by úplně zpozdlé mýliti se zbytečným rozruchem, jež nový německý tarif způsobil. Tento rozruch není ničím jiným, než opětným probuzením žebráckého ducha ve všech zemích vývozních, třesoucího se před ztrátou odbytu domnělých nadvýrob a snížením cen na trzích domácích. A skutečně! Vyrabitel motorů, vida, že s ním cizí, lepší a lacinější konkurují, obrací se ke své vládě s prosbou, aby jej chránila nějakým clem, aby své méně dobré motory mohl *doma* za stále stejnou, to jest vysokou cenu prodávati. Vyrabitel tkaniva, zrna neb dobytka činí totéž. Vláda se obrací na obchodní korporace a tyto zase na vyrabitele. Takový »cercle vicieux« má sice vždy za následek mnoho psaní, mluvení a debatování, leč *nemůže* vésti k velkému pokroku, tak jako vůbec nic k valnému pokroku nevede, v čem se očekává pomoc vlád a v čem si nevyhledává pomoci každý sám. Vlády chtějí prostě vládnouti a potřebují peníze, nemívají pražádného zájmu protivit se snahám tříd, které hájí svoje interesy na účet spotřebitelstva, které svoje interesy nehájí. Tím méně, poněvadž jim to mnoho vynáší a spotřebitelstvo, jsouc stále popoháněno k intensivnější činnosti, jeví se býti zřídlem nevyčerpatelným. Na zlou stránku, kterou tento postup má, se tak dlouho nehledí, dokud sama nebije do očí. Ale pak bývá pozdě. Vrstvy lidu již trpí a podléhají spo-

lečenským zlům v tisíci nevyslovitelných podobách. To jest kotel, který sice žene stroj, ale ve kterém je příliš mnoho páry . . .

Na organizaci spotřebitelstva samého nedá se dosud nijak pomýšleti. Organisovati by bylo možným jen ty, kteří by chtěli brát na úvěr. Zaváděti i sebe jistější úvěr mezi spotřebovatele, kteří jsou samým základem hospodářství, a vnášeti chorý princip do tohoto hospodářství je jedno a totéž a konsument, který má peníze v kapse, nedá si nijak předpisovati, kde má koupiti. On jedná hospodářsky jen tehdy, když koupí tam, kde sám uzná, že jest koupě proň nejvýhodnější bez ohledů jakýchkoliv. Mezi zřízenci drah a pošt panuje jakási zdravá konsumní organisace, leč to jsou výjimky. Všecky ostatní živoří a dle nabytých zkušeností pokrývají i korupci, o které bude líp ani nemluvit. Doba dělnických i spotřebitelských společností, nazvaných v Anglii »Trade Unions«, totiž spolků *obchodních*, u nás nastane, až se zlepší typ našeho individua.

Trpí-li na jedné straně průmysl a jsou-li ve vrstvách spotřebitelstva lidé, jimž se potřebných věcí nedostává neb kteří se cítí zkrácenými, jest jasno, že se nedostává mezi nimi zdravého pojítka, které zaopatřujíc odbytu prvnímu, zaručuje druhému dobrou obsluhu, totiž pojítka vzájemně si konkurujících obchodů. Konsument nemůže nikdy ovládati znalost všech věcí, kterých má zapotřebí, ale on může býti vždycky dosti obchodně vzdělán, aby dovedl využítkovati konkurenci, jen když zde tato konkurence jest. *Konkurence jest svoboda.* Ona co taková není na škodu nikomu, kdo jest dosti zdrav, aby ji snesl. Ona jest pouze nepohodlnou tomu, kdo by chtěl zneužívat indolence spotřebitelstva.

*

Český národ jest národem spotřebitelů. On dobře ví, kdy a kdo jej vyssává. Chce-li se uhájiti, nemá jiné volby, než utvořiti si své vlastní, vzájemně si konkurující obchody. Ty jej povedou ku své *prospívající* výrobě, ku hmotné i mravní neodvislosti a ku konečnému, lehkému rozluštění všech jemu nejdražších otázek. Kořen všeho zla, na které trpíme, leží právě zde. Nemajíce svých vlastních obchodů, ku kterým se bojíme použití svých nahromaděných hojných prostředků, nemůžeme hospodářsky ničeho započítati, aniž bychom byli předem ztraceni, trávíme své existence co stále oběť, poukázání na přízeň neb nepřízeň, odkazy, almužny, milodary a žebrotu, s žaludkem šizeným a mozkiem dětinským, cizí

jedni druhým, bez vzájemné lásky, bez štěstí, s nadějí vždy klamnou v myslí hloupých, s beznadějným cynismem v duších střízlivých a se zoufalstvím v srdci pravých vlastenců. A poněvadž jest v povaze lidské nenáviděti toho, komu křivdíme, a v obchodě tato nenávisť se mění ve výsměch a opovržení, nenávisť k nám neustává u těch, kteří nejsou našinci, a v opovržení jsme i u těch, kteří z nás ssají. Mluvíme-li my o novém německém tarifu, stáváme se dvakráte směšnými. Předně nám do něho nic není a za druhé mu ani nerozumíme, poněvadž nejsme obchodníky.

A. Stiller.

Pošta historicky a národohospodářsky.

I.

Potřeba zasílati zprávy na místa vzdálená jest prastará a bylo jí hned v nejstarších dobách vyhovováno odesíláním posílů, kteří přenášeli zprávy ústní nebo i, neměl-li obsah zprávy posílům býti znám, ve smluvených znameních nebo v uzavřených dopisech. Ve velkoříších starověku vedla potřeba pravidelného styku mezi panovníkem a správci vzdálených provincií k pravidelným zařízením pro dopravu královských poselství a zpráv místodržitelských. Tak užívali již Egypťané pravidelného zasílání listů sloužících státním účelům, v říši perské zřídil Cyrus v VI. stol. př. Kr. pravidelnou službu jízdních kurýrů s určitými stanicemi pro výměnu koní na všech hlavních silnicích říše, v Řecku zavedl Alexandr Veliký poštovní posly, zvláštní rychlostí v běhu se vyznamenávající.

Ještě důrazněji ohlašovala se potřeba stálého zařízení k dopravě zpráv pro účely státní v říši římské, jakmile císařové jali se v obrovském území jimi ovládaném zaváděti centralisovanou správu. Již Augustus zřídil skutečnou poštu státní, pro kterou byly na hlavních silnicích říše zařízeny v určitých vzdálenostech stanice — často o 20 až 40 koních poštovních — dílem k výměně koní, dílem k přenocování a pohostění cestujících. Povolení k užívání poštovních stanic, obmezené v zásadě toliko na účely a pro určité úřady státní, bylo druhdy udíleno i jiným osobám, cestujícím úředníkům a vojenským osobám, zejména vysloužilým vojákům, později též církevním osobám, z čehož vyvinuly se časem rozsáhlé nešvary a zneužívání. Náklady zařízení poštovních lpěly na obyvatelích provincií, jimž staly se s postupem zneužívání poštovníctví a úpadku moci